

Philip Mason, *The Early Iron Age of Slovenia, Tempus Reparatum*,
BAR International Ser. 634, Oxford 1996.

212 stranica: od toga 135 teksta s uklopljenim crtežima, grafikonima, tablicama i kartama
te 75 stranica dodatka s grafički predodčenim analizama groblja, grobova i pojedinih
grobnih priloga.

Recenzija knjige

Book review

Primljeno: 1996.12.01.

Received:

Nives Majnarić-Pandžić
HR-10000 Zagreb, Hrvatska
Arheološki zavod
Filozofskog fakulteta
I. Lučića 3

Pred nama je još jedna knjiga mladih europskih prapovjesničara koji za glavnu temu svog proučavanja, a često su to, kao u ovom slučaju disertacije, uzimaju dobro obrađeno i znanstveno valorizirano razdoblje starijeg željeznog doba u Sloveniji. Niz slovenskih znanstvenika od F. Stareta, S. Gabrovca, pa dalje preko njihovih učenika založio se u obradi slovenske građe rečenog razdoblja, pa je tako stvoren pouzdan oslonac za daljnje obrade i sinteze. Većina tih mladih europskih prapovjesničara, što i sami naglašavaju, boravila je studijski dulje ili kraće vrijeme u Sloveniji i upućivala se kolegijalnom suradnjom slovenskih arheologa dublje u problematiku slovenskog halštata.

Ph. Mason koncipira sadržaj knjige i raspored tema na način uobičajen u angloameričkoj arheologiji koji se od europskog "tradicionalnog" načina razlikuje najviše terminološki odnosno, imenovanjem svojih zadataka. Monografija započinje, nakon kraćeg uvoda, izlaganjem zemljopisnih okolnosti i uvjeta, odvojeno po područjima kojima se autor bavi: Koruškoj, Štajerskoj i današnjoj Sloveniji. Ukratko su rezimirana dosadašnja znanja o klimi i vegetaciji te opširnije o važnim resursima za razvoj željeznog doba: metalima. Svakako treba naglasiti da Mason sva saznanja crpi iz domaće, austrijske ili slovenske stručne literature.

Samo arheološko gradivo raspoređeno je na "tradicionalan" način, naslovljeno u poglavlju 2 kao "Archaeological Perspective", a u poglavlju 3 "The Data Base and its Limitations", što bismo jednostavno preveli kao "Arheološka slika (razdoblja)" i "Arheološki podaci u svojoj ograničenosti".

Promatra se razdoblje od najkasnijeg brončanog doba (halštat B) te nadalje tijekom razvoja cijelog starijeg željeznog doba, do kraja halštata D vremena na

kraju 4. st. pr. Kr. Gradivo je razvrstano po regijama i po već u slovenskoj i austrijskoj literaturi dobro definiranim arheološkim skupinama. Tako se u poglavlju 3 navode opća znanja (General Quantification), kakvoća arheoloških podataka (Quality of Data) i kriteriji za razvrstavanje nalazišta (Criteria of Site Selection). Dakako, opet se prema zahtjevima gornje podjele navode već gotovi rezultati znanstvenog istraživanja slovenskih i austrijskih prapovjesničara. Tako su na pr. table tipova - ilustracije razvojnih etapa starijeg željeznog doba, neposredno preuzete od slovenskih i austrijskih autora ili iz Müller-Karpea bez promjena ili prilagodbi grafičkom izgledu nove knjige (slike 2-23). U poglavlju 4 autor prelazi na analizu arheoloških podataka. Naglašava da je prinuđen osloniti se prvenstveno na grobne analize, dobro prostudirane i već dulje vrijeme poznate u stručnoj literaturi. Na tim navodima Mason će kasnije izgraditi svoj studij socijalne strukture halštatskih skupina u promatranom prostoru. Ono što je doista novo u Masonovoj knjizi je uključivanje kompjuterskih analiza u obradu već prikupljenih i od domaćih autora vrednovanih podataka. U potpoglavlju o primijenjenoj metodologiji navodi da će se kretati u stopama rezultata svojih prethodnika: Gabrovca, Müller-Karpea, Dulara, Teržanove, Kneza, Paulia. Kompjuterskom obradom detaljno podijeljenih kronoloških horizonata nastojat će otkriti društvene grupacije i njihovo mijenjanje tijekom vremena. U tu svrhu služit će se "Cluster" analizama (u mom prijedlogu prijevoda "analizama skupina") i kombinacijskim tabelama. Single Linkage Cluster Analysis bila je već ranije uspješno primijenjena u razvrstavanju grobnih oprema na groblju u Hallstattu (F.R. Hodson 1977.), a sada tu metodu Mason primjenjuje na sva veća i dobro obrađena groblja Slovenije i južne Austrije. Tako su analizirana groblja u Magdalenskoj Gori i

Stični; oblici grobova (rituala i arhitekture) i grobni prilozi pretvoreni su u numeričke serije. Ipak, kada uzorak nije bio brojčano dovoljno reprezentativan, tada je spojio vremenski i stilski različite horizonte: horizont zmijastih i čertoških fibula zajedno s negovskim. Takav postupak nije, dakako, mogao pružiti zadovoljavajuće rezultate. Za nas je općenito korisna Masonova analiza uzroka zašto upotrijebljene analize nisu dale dobre rezultate.

Primijenjen je i drugi tip analiza, "Average Linkage Cluster Analysis" koji je uglavnom donio rezultate o razlikama u opremi među spolovima. Obje su vrste analiza vrlo zanimljive za slovenske halštatske nalaze, jer, kako je poznato, zbog oksidima bogatog tla, u Dolenjskoj gotovo da i nema sačuvanih osteoloških ostataka.

Niz kombinacija tabela u prilogu vrlo je praktičan i koristan dio Masonove monografije, prikladan za brzu orijentaciju za niz sadržaja koje groblja otkrivaju. Naravno, i ranije su postojale brojne kombinacijske tabele koje su u izvornim obradama gradiva izradili slovenski i austrijski autori. Ovdje, poredane na okupu, te tabele pružaju sintezni uvid koji omogućava različita daljnja proučavanja. Ipak, zbog relativno malog uzorka, a i zbog ne uvijek pouzdanih podataka o grobnim cjelinama iz starih iskopavanja "Average Linkage Cluster" analize nisu povremeno dale pouzdane podatke. Mason jasno predstavlja takve primjere gdje nisu razlučeni muški od ženskih inventara (a to je trebao biti glavni i najpouzdaniji rezultat tih analiza!). Iz toga proizlazi da su autori koji su se u Sloveniji bavili takvim razlučivanjem "klasičnim" metodama, obavili velik dio tog posla, uvažavajući sve otežavajuće okolnosti u dokumentiranosti grobova.

Govoreći o istraživanju naselja u Sloveniji, Mason naglašava kako još nije obavljen pregled cijelog terena oko utvrđenih naselja starijeg željeznog doba u Sloveniji, pa nije poznat ni broj ni uloga otvorenih naselja, ni njihov odnos prema velikim utvrđenim središtima ključnim za razvoj željeznoga doba. Mason na ovome mjestu, napisanom u disertaciji do 1987. g. ne govori o važnosti i uspješnosti znanstvenog projekta o istraživanju utvrđenih prapovijesnih naselja u Dolenjskoj koji više godina organizira i izvodi Slovenska akademija znanosti i umjetnosti sa svojim Arheološkim institutom. O tim rezultatima, objavljenim devedesetih godina govorit će tek u dodanom, posljednjem poglavlju knjige, gdje navodi nova istraživanja. No, najvjerojatnije je autor boraveći u Sloveniji čuo i doznavao o sustavnim istraživanjima gradina i njihovim rezultatima već i ranije.

U poglavlju 5 Mason prati razvoj društvene organizacije u jugoistočnoalpskom prostoru tijekom dugog vremena od početka posljednjeg tisućljeća do 300. g. pr. Kr. Pritom, naravno, najveću pažnju posvećuje razvoju hijerarhijskog društva (Ranked Society) i njegovom arheološkom odrazu u luksuznoj opremi u grobovima (Prestige Ware). Kao i ranije, sve pojave prati u definiranim arheološkim područjima (Regional System).

U poglavlju 6 prepoznaje se i iznosi strategija razmjene i trgovine (Strategies of Exchange) između

Italije i jugoistočnoalpskog područja. Iako autor stremi primjeni teoretski moderno zasnovanih i objektivno-egzaktno primjenjivanih modela, razmatranja u ovom poglavlju počivaju na tradicionalno razvijenim i primjenjivanim načinima komparacije nalaza, tj. usporedbe njihovih tipoloških karakteristika. Dolenjska se iskazuje kao važan posrednik u trgovini Italije i Jadrana i istočnoalpskog prostora. Sama je izvoznik sirovina, uvoznik luksuznih artikala, ali i posrednik u trgovini na velike udaljenosti, u prvom redu jantarom i solju.

Širenjem interesa i na druge krajeve, Panoniju i sjeverozapadni Balkan, što bi moglo biti i važno i korisno za proučavani prostor u jugoistočnim Alpama, došlo je i do stanovitih manjkavosti, pa i pogrešaka. Često se to odnosi na zemljopisne odrednice, ali ima i drugih primjera. Bez namjere da ovdje spomenem sve, navodim pojedine primjere: Liku s njezinim odvojenim kraškim poljima i kulturnim specifičnostima Mason stalno navodi kao Ličku dolinu (Lika Valley); grad Rijeku navodi na više mjesta kao važno granično područje, a nigdje ne spominje rijeku Rašu, kao granicu između Histra i Liburna; Kvarnerske otoke i Hrvatsko primorje označava kao sjevernodalmatinsko otočje, zaderski kraj naziva poluotokom Ravni kotari, Šabac spominje kao srijemski lokalitet itd.

Trajanje grupe Kaptol spušta i u 5. i 4. st. pr. Kr. zanemarujući analizu K. Vinski-Gasparini iz 1987. i B. Teržanove iz 1990. gdje je jasno izloženo trajanje najdulje do polovice 6. st. pr. Kr. Svoje mišljenje o dugom trajanju Kaptola u kasni halštat Mason bazira na nalazima keramike izvan grobnih cjelina (str. 100-104). Pritom se oslanja na rad V. Vejvode i I. Mirnika iz Arheološkog vestnika 24, a nigdje ne citira i koristi bolje i preglednije objavljene kaptolske nalaze iz prvotne i najpotpunije objave iz Vjesnika Arheološkog muzeja u Zagrebu, sv. V.

Liburnsku i japodsku grupu naziva na način F. Lo Schiavo iz 1970. g. japodsko-liburnskom grupom, što danas ne bi nikako moglo biti prihvaćeno. Sve podatke o japodskoj grupi citira prema Š. Batoviću iz 1976. g. (Jadranska obala u protohistoriji), gdje je Batović samo iznosio zajedničke crte obje kulture, a ne i definiciju japodske. Mason ne koristi niti ne navodi bilo koje djelo R. Drechsler-Bižić o japodskoj kulturi! Sanski Most uvrštava u japodsku skupinu (str. 103)! Ne koristi i ne navodi monografiju D. Glogović, Prilozi poznavanju željeznog doba na sjevernom Jadranu, iako je tiskana 1989. g. (u bibliografiji navodi čak radove iz 1993. g.). Tako se ne spominju ni važne komparacije između istočne i apeninske obale Jadrana, koje je Glogovićeva u svojoj knjizi predstavila.

S obzirom na poznati način plovidbe u prapovijesno i antičko doba - u blizini obala i otoka, linije povučene na karti 18 (str. 108), koje priječe najveću širinu Jadrana, nisu uvjerljive.

Šteta je da Mason ovo, glavnoj temi popratno, poglavlje nije egzaktnije obradio.

S obzirom na vjerojatnost da će Masonovu knjigu koristiti najviše studenti i mladi zapadni stručnjaci ne bi trebalo ostaviti neispravljene pogreške kao na pr.

onu na str. 111, da se srednjolatska ekspanzija (La Tene C) u sjevernu Italiju odvijala u 4. st. pr. Kr.

Kako bi potkrijepio analize socijalne strukture halštatskih zajednica u Sloveniji, Mason donosi u poglavlju 8 prikaz ikonografije situlske umjetnosti. Tu je sažeo opsežnu relevantnu literaturu na pregledan i koristan način. Oslanjao se prvenstveno na rezultate A. Eibner iz 1981. g.

U poglavlju 9 sažima zaključke iz čitavog rada, a u poglavlju 10 nadoknađuje ranije izostale podatke o otkrićima i rezultatima znanstvenih objava nakon 1987. g. Posebno se tu bavi značajnom sintezom Teržanove o starijem željeznom dobu u slovenskoj Štajerskoj, Knezovim otkrićima i objavama u Novom Mestu te rezultatima koje su J. Dular i suradnici objavili o projektu istraživanja utvrđenih naselja u Dolenjskoj (u *Arheološkom vestniku* 42 i 44). Mason tu iznosi i stanovite manje kritičke opaske, ali o tome će vjerojatno pisati bolje upućeni od mene.

Ph. Mason je inače sudjelovao u arheološkom radu s kolegama u Sloveniji. Odatle i njegov izvještaj o Sv. Duhu u Črnomlju u *Varstvu spomenikov* za 1992. g. Referirao je i o svome sudjelovanju u sustavnim arheološkim rekognosciranjima u Sloveniji (BAR 431, 1988.). U *Arheu* br. 15 za 1992. g. objavio je i teoretsku studiju "Iron, Land and Power: The Social Landscape ..". Ta bi se suradnja u neku ruku mogla vidjeti kao nastavak važnog doprinosa studiju slovenskog željeznog doba kakav su svojevremeno dali H. Hencken, objavljujući grobove iz Magdalenske gore iz zbirke Mecklenburg (1978. g.), te P. Wells s nalazima iz Stične, također iz mecklenburške zbirke (1981. g.).

U svakom slučaju treba s najvećim zadovoljstvom pozdraviti sve učestaliju objavu sinteza koje obrađuju nalaze iz naše zemlje ili njoj susjednih krajeva. *Tempus Reparatum* sa svojom redaktoricom dr. Rajkom Makjanić pomaže da nadoknadimo izgubljeno vrijeme.

